

Ιωάννης Μπολανάκης
Καθηγητής Θεολόγος, δρ Ιστορίας

Λαυριώτες έφηβοι στη Σχολή Απόρων Παίδων του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός κατά τα έτη 1890-1900

ΤΟ ΘΕΜΑ που θα ερευνήσουμε έχει ως σκοπό να αποδείξει μέσα από τα μαθητολόγια της Σχολής Απόρων Παίδων του τέλους του 19ου αιώνα την ύπαρξη μαθητών καταγόμενων από το Λαύριο και την ευρύτερη περιοχή της Λαυρεωτικής.

Το Λαύριο αρχίζει να παρουσιάζεται ως μία νέα βιομηχανική πόλη το 19ο αιώνα και μάλιστα από το 1864 όταν ο Jonani Battista Serpieri πήρε τη σχετική άδεια για να πραγματοποιήσει μεταλλευτικές εργασίες στην περιοχή της Λαυρεωτικής.¹

Ο πληθυσμός του Λαυρίου δεν αποτελείτο μόνο από ντόπιους αλλά υπήρχαν επίσης και δίγλωσσοι Αρβανίτες, καθώς και Έλληνες εργάτες που είχαν έλθει εδώ από άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου αναζητώντας ένα καλύτερο επίπεδο ζωής. Η απομάκρυνση των εργατών από τη γενέθλια γη τους και η ένταξή² τους σε μια αναπτυσσόμενη βιομηχανική πόλη δεν τους οδήγησε στην απομάκρυνση από τα παραδοσιακά ήθη και έθιμά τους. Αντίθετα δημιούργησαν Συλλόγους και Σωματεία με την επωνυμία του χωριού ή της ευρύτερης περιοχής από την οποία κατάγονταν. Π.χ. Μηλιοί, Πελοποννήσιοι, Κρήτες κ.ά. Το 1870 το Λαύριο αριθμούσε 3.700 κατοίκους μόνιμους δημότες.³ Το Λαύριο και οι γύρω οικισμοί

1. Αλεξιάκης Ελευθέριος, «Εργάτες, αγρότες και προίκα στη Λαυρεωτική (1870-1940)», *Πρακτ. Ζ' Επιστημονικής συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής*, Κορωπί 1998, σ. 331-355. Μπαλόγλου Χ. «Η ίδρυση της Εταιρείας Μεταλλουργείων Λαυρίου και η προκύψασα κυβεία», *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής*, Καλύβια 1987, σ. 197-217.

2. Μπαμπούνης Χάρης «Νομοθετικές ρυθμίσεις θεμάτων εκπαίδευσης στη Ν.Α. Αττική κατά τον 19^ο αιώνα». *Πρακτικά Ζ' Επιστημονικής συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής*, Κορωπί 1998, σ. 470-477.

3. Σκιαδάς Ελευθέριος, *Ιστορικό Διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος 1833-1912*, Αθήνα 1993 σ. 103.

της Λαυρεωτικής υπάγονταν στον τέως Δήμο Λαυρίου που είχε πρωτεύουσα την Κερατέα. Από το 1890 ο Δήμος Λαυρίου διχοτομήθηκε στον τέως Δήμο Θορικών και στον τέως Δήμο Σουνιέων και με το Β.Δ. της 22ας Νοεμβρίου 1891 (ΦΕΚ 333) ο Δήμος Σουνιέων μετονομάστηκε σε Δήμο Λαυρεωτικής. Το Έμβλημα του Δήμου καθορίστηκε στη σφραγίδα που φέρει στο μέσον «μεταλλουργικόν κάμινον εκπέμπουσαν καπνόν».⁴ Οι συνθήκες εργασίας ήταν ιδιαίτερα ανθυγιεινές, με αποτέλεσμα να υπάρχει υψηλή θνησιμότητα μεταξύ του εργατικού δυναμικού.⁵

Η εκπαίδευση στην περιοχή λειτουργεί σε πρωτοβάθμιο επίπεδο (δημόσια ή ιδιωτικά σχολεία) και αυτό γίνεται γνωστό από τα μαθητολόγια του σχολείου του Παρνασσού, διότι στις παρατηρήσεις αναφέρεται αν οι μαθητές προέρχονται από μεταγραφή ή από κατατακτήριες εξετάσεις.⁶

Ο Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός και η Σχολή Απόρων Παίδων

Ο Φιλολογικός Σύλλογος ιδρύεται το 1865 σε ένα δωμάτιο της οικίας του Παύλου Ιωάννη Λάμπρου επί της οδού Παρθεναγωγείου (σήμερα Πεσμαζόγλου 1) από τους υιούς του Μιχαήλ, Σπυρίδωνα, Κωνσταντίνο και Διονύσιο, με σκοπό όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά «η διά της από κοινού των μελών αυτού ενεργείας πρόοδος και γενική ωφέλεια».⁷ Ο Φιλολογικός Σύλλογος κατά την έκτακτη συνεδρίαση ΣΠΗ' στις 2 Ιουνίου του 1892, ημέρα Παρασκευή, αποφασίζει την ίδρυση της Σχολής· τα πρακτικά της ιδρυτικής πράξεως αναφέρουν: «Ο Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός» δέχεται και εκλέγει δέκα εκ των μελών του ανατιθέμενος εις αυτά ίνα εντός του τριμήνου των διακοπών του Συλλόγου διαστήματος μελετήσωσι και υποβάλωσι εν ταις πρώταις του 7βρίου συνεδριάσεσι κανονισμόν περί συστάσεως εν Αθήναις Σχολής των απόρων παίδων, της οποίας την μεν συνδρομήν και διατήρησιν υλικώς θέλει πανταχόθεν εκζητήσει, φροντίζον επί τούτω το Σωματείο του Συλλόγου «Παρνασσός», την δε διδασκαλίαν εν αυτή κατά τον πρακτικότερον και εθνικότερον τρόπον θέλουσιν επίσης αναλάβει μέλη του Συλλόγου εν τακταίς ώρες διδάσκοντα και επί τούτω πρότερον παρά του Συλλόγου οριζόμενα».⁸ Τα εγκαίνια της σχολής των Απόρων Παίδων έγιναν στις 3 Δεκεμβρίου του 1872 και τα μαθήματα που διδάσκονταν οι μαθητές τις απογευμα-

4. Σκιαδάς Ελευθέριος, ό.π. (3), σ. 103.

5. Πόγκας Κώστας, «Διάρκεια ζωής των κατοίκων του Λαυρίου (1896-97)». *Πρακτικά Δ' Επιστημονικής συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής Καλόβια*, 1993, σ. 717-726.

6. *Μαθητολόγια Σχολής Απόρων παίδων Φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσού» των ετών 1890-1900*. Μπαμπούνης Χάρης, ό.π. (2), σ. 470-479.

7. Βοβολίνης Κων/νος, *Το χρονικόν του «Παρνασσού» (1865-1950)*, Αθήναι 1951, σ. 1.

8. Βοβολίνης Κων/νος, ό.π. (7), σ. 66.

τινές ώρες ήταν: Ηθική, Ελληνική Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσική, Ιστορία, Κοσμογραφία, Πολιτική Οικονομία, της εξηγήσεως του Πολιτεύματος και του Ποινικού Νόμου, της Φυσικής, της Χημείας και της Υγιεινής.⁹

Το πρώτο σχολικό έτος 1873-4 ενεγράφησαν 149 μαθητές· τα πρωινά επαγγέλματα των παιδιών ήταν: «υποδηματοκαθαρισταί και εφημεριδοπώλαι, 45 υπηρέται της αγοράς, 8 υποδηματοποιοί, 8 λιθοξόοι, 15 υπηρέται καταστημάτων και οικογενειών, 18 σιδηρουργοί και ξυλουργοί, 4 ράπται και 10 κτίσται».¹⁰ Οι συνθήκες εργασίας των παιδιών δεν θα ήταν βέβαια και οι πλέον κατάλληλες για παιδιά 8-14 ετών αυτά εργάζονταν «για ένα κομμάτι ψωμί» και σίγουρα με δυσκολία θα παρακολουθούσαν με δυσκολία τα απογευματινά μαθήματα μετά από την πρωινή εξαντλητική εργασία και μάλιστα στο κρίσιμο στάδιο της σωματικής και πνευματικής τους ανάπτυξης.¹¹

Η Δ/ση του Συλλόγου και της Σχολής λαμβάνει μέριμνα για τα παιδιά «με την σύστασιν ως παραρτήματος της σχολής νοσοκομείου δια τους ασθενούντας εκ των απόρων παιδών».¹² Την ηλικία των παιδιών αλλά και την εργασία των ίδιων και των γονιών τους την πληροφορούμαστε από τα μαθητολόγια της σχολής όπως και την πιθανή μαθητεία τους στο σχολείο της περιοχής από την οποία κατάγονταν πριν έλθουν από το Λαύριο. Εάν είχαν παρακολουθήσει σχολικά μαθήματα το μαθαίνουμε από τις παρατηρήσεις των μαθητολογίων με τις φράσεις «μεταγραφή» ή «εξέταση». Στην περιοχή που εξετάζουμε λειτουργούσαν σχολεία διότι οι μαθητές που θα αναφέρω παρακάτω φαίνεται ότι ενεγράφησαν στη Σχολή των Απόρων Παίδων με μεταγραφή και με εξέταση.¹³

Λαυριώτες μαθητές στη Σχολή Απόρων Παίδων του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός»

Ερευνώντας τα μαθητολόγια της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα ανακάλυψα Λαυριώτες μαθητές που παρακολουθούσαν μαθήματα μετά την πρωινή εργασία τους. Ζητώ εκ των προτέρων την επιείκεια τυχόν απογόνων των μαθητών εκείνων που πιθανόν να υπάρχουν εντός του ακροατηρίου, αφού τα στοιχεία τους ελήφθησαν αυτούσια από τα μαθητολόγια της Σχολής.

9. Βοβολίνης Κων/νος, ό.π. (7), σ. 72.

10. Βοβολίνης Κων/νος, ό.π. (7), σ. 85.

11. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Η Μαθητεία στα επαγγέλματα (16ος-20ος αι)*, Αθήνα 1986. Μπολανάκης Ιωάννης, «Σύμβαση μαθητείας στο Ρέθυμνο στις αρχές του 20ου αιώνα». *Νέα Χριστιανική Κρήτη*, τχ. 18, Ρέθυμνο 1998, σ. 257-264.

12. Βοβολίνης Κων/νος ό.π. (7), σ. 85.

13. Μπαμπούνης Χάρης, ό.π. (2), σ. 470-471.

Σχολικό έτος 1890-91

Τάξη Β΄ σε σύνολο 184 μαθητών υπάρχει 1 από το Λαύριο με αύξοντα αριθμό μαθητολογίου 35(β) του 2ου τμήματος:

Κωνσταντίνος Αγγ. Διαμαντής, ετών 14, επάγγελμα πατρός Ξενοδόχος, επάγγελμα μαθητού υποδηματοποιός. Εισήλθε στη Σχολή με εξέταση.

Σχολικό έτος 1891-92

Τάξη Α΄ σε σύνολο 173 μαθητών από την περιοχή Λαυρίου μαθητές 2.

Αρ. Μαθητολογίου 70 και το όνομα του μαθητού Σωκρ. Δ. Δερικάκης, 15 ετών, ορφανός πατρός, εργασία του μαθητού κηπουρός· γράφεται στην Α΄ τάξη την 19η Σεπτεμβρίου ως διετής.

Αρ. Μαθητολογίου 163 και το όνομα αυτού Νικ. Γ. Παπαγεωργίου, 19 ετών, ορφανός πατρός, επάγγελμα μαθητού κρεοπώλης. Χρόνος εγγραφής 24 Φεβρουαρίου. Εδώ έχουμε μεταγραφή από κάποιο σχολείο της περιοχής χωρίς όμως αυτό να αναφέρεται.

Σχολικό έτος 1892-93

Τάξη Α΄ σε σύνολο 292 μαθητών μαθητές 2.

Αρ. Μαθητολογίου 184, το όνομα αυτού Χρήστος Ι. Γεωργάρας, 14 ετών, επάγγελμα πατρός κρεοπώλης, εργασία μαθητού κρεοπώλης. Εγγραφή του παιδιού 2 Νοεμβρίου. Στις παρατηρήσεις ακόμα αναφέρεται ότι ο μαθητής ήταν αναλφάβητος.

Τάξη Β΄

Αριθμός μαθητολογίου 204, όνομα Χρήστος Γεωργίου, 15 ετών, επάγγελμα πατρός μηχανικός, επάγγελμα μαθητού κατοπτροποιός (φτιάχνει καθρέπτες). Ενεγράφη στο σχολείο στις 16 Οκτωβρίου.

Σχολικό έτος 1896-97

Από το σχολικό έτος 1896 αναφέρεται και η Δ/ση κατοικίας των μαθητών.

Τάξη Α΄ σύνολο μαθητών 153.

Αριθ. μαθητολογίου 89, όνομα Εμμ. Στερ. Πελεφέτης, 12 ετών, επάγγελμα μαθητού μηχανουργός μηχανικός, δρόμος κατοικίας Κασίδα.

Τάξη Γ΄ σύνολο μαθητών 213

Αρ. μαθητολογίου 127, το όνομα του μαθητού Δημ. Ι. Κοκκίνης, 11 ετών, επάγγελμα μαθητού υποδηματοποιός, επάγγελμα πατρός εργατικός. Ενεγράφη στο σχολείο στις 23 Σεπτεμβρίου, δρόμος κατοικίας Αρείου Πάγου.

1897-98

Αρ. μαθητολογίου 350, το όνομα του μαθητού Δημήτριος Εμμ. Λέκκας, 12 ετών, από τα περίχωρα του Λαυρίου. Επάγγελμα πατρός γεωργός, του μαθητού υπηρέτης. Ενεγράφη στις 2 Μαρτίου 1898 με μεταγραφή. Δρόμος κατοικίας Καρύτση 6.

1898-99

Τάξη Β΄

Αρ. μαθητολογίου μαθητού 200 και το όνομά του Ιωάννης Αθ. Μπάτσου, 16 ετών, από τα περίχωρα του Λαυρίου, επάγγελμα πατρός εργατικός, επάγγελμα μαθητού καφεπώλης, και Δ/νση κατοικίας Σοφοκλέους.

Συμπέρασμα

Από τους μαθητές που αναφέραμε παρατηρούμε ότι οι Λαυριώτες νέοι ήλθαν στην Αθήνα εξαιτίας οικογενειακών καταστάσεων (ορφανοί) ή για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και μόρφωσης. Παρά το πλήθος των εργατών, που είχαν φτάσει από την Ελληνική επικράτεια και συγκρότησαν το βιομηχανικό δυναμικό της πρώτης «βιομηχανικής πόλης», με όλα τα συνεπακόλουθα προβλήματα από το Λαύριο φεύγουν λίγοι μαθητές συγκριτικά με άλλες περιοχές. Έτσι οι μαθητές μαθαίνουν τα πρώτα γράμματα στην περιοχή τους και οι γονείς κρατούν τα παιδιά τους κοντά στην οικογενειακή στέγη. Ο φιλολογικός σύλλογος στις αρχές του αιώνα μας, προσέφερε ένα σημαντικό λιθαράκι στη μόρφωση όχι μόνο των Λαυριωτών νέων αλλά και παιδιών από άλλες περιοχές της Ελλάδας.